

Dóra László

Miért és hogyan olvasnak?

Rövidke riport a könyvforgató fiatalokról

Az olvasás nemcsak a szókincset növeli, hanem a választékos kifejezőmódot is gazdagítja, továbbá a különböző témákban való jártasságot is segíti. E régi „bölcesség” igazát a kézzel vagy géppel írt dokumentumok kiválóan bizonyítják, például a levelek vagy az iskolai dolgozatok igazán sokatmondók tudnak lenni. A figyelmes szemlélő könnyen észreveheti, hogy melyik diák van birtokában az úgynevezett kidolgozott nyelvi kódoknak. A megfigyelések és észrevételek pedig általában valóban igazolják a nyelvhasználat és az olvasottság közötti összefüggéseket.

A felnőttképzésben részt vevő 18–24 év közötti fiatalok között például jelentős különbségek mutatkoznak, akár a beszélt, akár az írott nyelvhasználatot vesszük górcső alá. Egy egyszerű beszélgetés során már akár egy-két kérdéssel is gyorsan ki lehet deríteni, hogy ki szeret olvasni az osztályközösségben. Ezt a lehetőséget kihasználva térképeztem fel, hogy egy idegenforgalmi osztályból ki az, aki szeret és szokott is rendszeresen olvasni. Egy órákői szünetben régi munkahelyem – egy budapesti szakközépiskola – diákjaival beszélgettem a könyvtárban az olvasáshoz fűződő élményeiről, szokásaikról.

Számos kérdés megfogalmazódott bennem, a legfőbb kérdés azonban az volt, hogy miért is szeretnek olvasni ezek az Y generáció kései születésű tagjainak mondott fiatalok? Számos lehetőség áll rendelkezésükre a szabadidő eltöltésére: tévézhetnek, videójátékozhatnak, sorozatokat nézhetnek, podcastokat hallgathatnak vagy különféle internetes tartalmakat fogyaszthatnak, mindezt akár a nap 24 órájában kéznél lévő mobiljukon is. Néhányan mégis a betűket választják, és bújják a könyveket.

Az előzetes tájékozódást követően öt tanítványommal beszélgettem egy tea mellett a könyvolvasásról. Mind az öt résztvevő önként vállalta, hogy rááldoz egy órát a szabadidejéből arra, hogy megkérdezzem őket a miértről. Abba is beleegyeztek, hogy a keresztnévükön szerepeljenek jelen írásban, és felhasználhassam vagy idézhessem mondataikat. Beszélgető partnereim Kinga, Orsolya Márton, Péter és Viktor voltak. A beszélgetésre még 2020 végén, egy pénteki napon, tanítás után, a déli órákban került sor. A kötetlen beszélgetés kérdései nem voltak strukturáltak, kivéve az indító kérdést, hogy miért szeretnek olvasni.

Péter vállalta elsőként a választ, szerinte az olvasás egyrészt izgalmas, mert mindig új történeteket ismerhet meg, másrészt a saját fantáziájára van bízva az olvasottak elképzelése. Kinga egyetértett vele és hozzátette, hogy sok filmben a szereplőket egyáltalán nem találja egyedinek, hiszen jól ismert színészek játsszák őket, viszont olvasás közben „mindenkinek a saját fantáziájára vannak bízva az alakok”. Olvasáskor nincsenek készen kapott helyszínek, nagyon részletes leírások, kivéve néhány szépirodalmi alkotás esetében, ezért a fantázia a cselekményt övező részt kell, hogy kitöltse. Ezek közé tartozik a „helyszín, vagy a szereplők lehetséges lelkivilága, szituációban való részvétele”.

Orsolya és Viktor – részben új gondolatot kezdve – azt fejtették ki, hogy a könyvek „sokkal érdekesebben fogalmaznak meg párbeszédet vagy gondolatot”, és ezeket olykor többször is érdemes átolvasni. A filmek jelentős részénél a „visszatekerés” nemigen eredményez ilyen hatást, a látottak – mimika, háttér – azonosak, és nem lehet átgondolni az elhangzottakat. Egy-egy újraolvasás azonban új megvilágításban tüntetheti fel az író által megfogalmazott gondolatokat, és akár másként is értelmezhetőek a párbeszédet. Erre egy folyamatosan (és gyorsan) haladó film esetében nincs is lehetőség.

Márton azon a véleményen volt, kiegészítve az előzőeket, hogy az olvasás jóval komolyabb elmélyülést jelent, mint egy vizuális alkotás megtekintése. A filmet „mintegy készen kapja az ember, benne az összes jelenet megtervezett, a szereplők ruhájától kezdve a helyszínéig”. Szerinte az olvasás spontaneitást követel, vagyis „az olvasó hangulata és környezete is befolyásolja az élményt”.

Itt egy kis csend állt be, ezért megkérdeztem, hogy milyen könyveket szoktak olvasni. (Előre kell bocsátani, hogy rengeteg író és művet soroltak azonnal, ezeket most csak összefoglalóan adom közre, csupán néhány többször is említett, és ezért fontosnak tartott kiadványt nevezve meg.)

Viktor az utazási témájú könyveket kedveli, ahol „az utazás a kaland része”. Egyik nagy kedvence a *Csavargás az Alpokban*, Benedek Istvántól. Ebben maga a kaland, a felfedezés és a saját lábbon való megállás nyugozta le, és a hegyek érdekes világa. Viktor kedveli még a nagy, albumszerű kiadványokat, mint a National Geographic válogatott helyszínekről szóló rövid ismertetői. Ezeket azért is részesíti előnyben, mert az olvasást bárhol el lehet kezdeni, anélkül hogy az „élmény sérülne, vagy nem lenne teljes”. „Ráadásul, ha egymás után többen is elolvassák

a könyvet, akkor utána mindenki el tudja mondani mi tetszett, hova menne el legszívesebben és miért. Meg persze mindenki hozzáadja azt, amit előzőleg már tudott a célpontról.” Ha a kedve úgy hozza, egyszer az Olaszországról szóló részt olvassa el, másszor pedig következhet akár Izland vagy más földrész felfedezése. Ráadásul ezek a kiadványok „odafigyelnek arra is, hogy a tájat, az embereket, a hagyományokat, az ételeket és az italokat is ismertessék”. Ennek az a kétségtelen előnye, hogy átfogó képet kaphatunk egy-egy földrajzilag jól körülhatárolható terület vagy idegenforgalmi vonzáskörzet érdeklődésre számot tartó részleteiről. A helyi gasztronómia és a tájak jellegzetességei, a hazánk megszokott építészetétől merőben különböző stílusok mind a felfedezés szabadságát és élményét nyújtják.

Péter inkább a regényeket kedveli, kiskorában egymás után olvasta el Jules Verne műveit, de ma már szívesebben olvas krimit. Miközben olvas, maga is megpróbálja kitalálni, ki lehet a tettes egy-egy bűnténynél. „Persze ezek nem szépirodalmi alkotások, de a bonyodalmak és a logikai szálak izgalmasak szoktak lenni”. A leginkább azokat a műveket kedveli, ahol a cselekményszövegből ki lehet következtetni, hogyan fog lebukni a tettes, és a nyomozó nem véletlen szerencse folytán jut a megoldáshoz. „Ezek az olvasás közben még gondolkodásra is serkentenek, ezért minden megfogalmazásnak vagy részletnek fontos szerepe lehet.” Időnként visszalapoz és újra elolvasson bizonyos részeket, hogy minden apró részlet – amit korábban nem vélt jelentősnek – be tudjon építeni gondolatmenetébe, és ismét nekiveselkedjen a nyomozás történetének.

Kinga szereti újraolvasni gyerekkori nagy kedvenceit. Szerelme a *Fecskék és fruskák* sorozat (Arthur Ransome ifjúsági regényei), amelybe nagyon bele tudja élni magát. Olyan mintha én is ott lennék, például amikor a szigeten táboroznak vagy felfedezőútra mennek.” Ezeket a köteteket évente újra szokta olvasni, és elmondása szerint nem tudja megunni. Mindig talál bennük olyan részletet, amelyet újdonságként tud felfedezni, vagy ahogy ő is időseodik, új nézőpontból látja az eseményeket, a szereplők megítélését. Tervezi, hogy egyszer barátnőivel is elindul majd egy hasonló „vadonbeli” kalandozásra, pusztán az olvasmányélményeinek a hatására. Ezért szeretne ő is sátras felfedező lenni Ransome hőseihez hasonlóan, még ha csak olyan helyen is, ahol már jártak előtte.

Orsolya szeretne később irodalommal foglalkozni, ezért ő rendszeresen olvas modern írókat és költőket. Véleménye szerint „a kortárs irodalom érdekesebb, mint a szépirodalom, mert azokat néha elrontja az értelmezők magyarázata a műről”. (Szépirodalom alatt a klasszikusok műveit értette, egészen a 20. századig.) A mai tollforgatók írásait „nehezebb megérteni, de izgalmasabb megfejteni” azt, hogy „igazából mit akarnak mondani”. Számára ez kihívást jelent, és egyéni látószöveget biztosít a mű átéléséhez. Különösen a lélektani – pszichológiai műveket részesíti előnyben, bár sok esetben „a cím nem nyújt egyértelmű támpontot a tartalomhoz”, illetve az író eszközei, vagy akár a műfaj is lehet bizonytalan, ha csak a címet nézzük. A fülszövegeket nem is szokta elolvasni, mert azok inkább „eladni akarják a könyvet”, nem tájékoztatni az olvasókat.

Márton nagy hobbija a természet, számos állathatározója van otthon. Szereti azokat a könyveket, amelyek különböző szempontok szerint mutatják be az élővilágot. Például a „legveszélyesebb ragadozók”, vagy a „levegő urai az óceánokon” összeállításban, ahogy fogalmazott. Kedveli Gerald Durrellt, akinek *Az amatőr természetbűvár* című munkája – a benne lévő számos fotóval – egyértelműen alapmű a számára. Szép lassan beszerezte antikváriumokból csaknem a teljes régi *Bűvár zsebkönyvek* sorozatot, mert szerinte ezek a lényeket ragadják meg a terjengős leírások helyett. A kötetek tematikái és a gazdag illusztrációs anyag egyaránt fontos számára, „egyértelmű a megfogalmazás, és rögtön látni a lényeket”. Ezek a kiadványok bárhová könnyen elvihetők, és akár kirándulás közben is elővehető egy-egy mű a hátizsákból, ha „mondjuk egy moha fajtájának meghatározásáról van szó”.

Arra is kíváncsi voltam, hogyan szoktak olvasni. A kérdést direkt ilyen tömören és nem kifejtve tettem fel, érdekelt, hogy mi lesz az első reakció.

Péter és Viktor – akik egyébként jó barátok – együtt olvasnak. Értsd: kiválasztanak egy-egy könyvet, és mindenki csendben olvas, ahogy elférnek a szobában: például ülve, háton fekvé, hasalva. Egyébként mindketten a kanapén szokták a könyveket bújni, ki-ki a saját érdeklődésének megfelelően. Néha cserélnek is, turisztikai témájút krimire és fordítva, azután pedig megbeszélik az olvasottakat. A közös olvasás élménye egyébként abban a kollégiumi szobában valósul meg rendszeresen, ahol a tanulmányaik alatt laknak a fővárosban.

Orsolya a szépirodalmi műveket csakis otthon, nyugodt környezetben fogyasztja. Buszon vagy más tömegközlekedési eszközön képtelen olvasni, a zajok elvonják a figyelmét, így menet közben inkább csak nézelődik. Általában az esti órákban szokott olvasni, amikor tanulás után jut rá ideje. Leül az „állólámpa mellé, és felhúzott térdekkel” belekezd az adott fejezetbe.

Márton a könyvtárból kikölcsönzött állatvilággal foglalkozó könyvekről jegyzeteket is szokott készíteni, így ő az íróasztal mellett olvas, papír és toll társaságában. Az érdekesebb dolgokat mindig feljegyzi, és a saját könyvei közül beteszi azokba, amelyek hasonló témájúak. Ha talál egy érdekes – általában anatómiai – ábrát, azt inkább lefénymásolja, de a saját jegyzeteit tartja a legtöbbre, saját rajzokkal kiegészítve. Néhány könyvéből „már kész cetlireneteg áll ki”.

Kinga a kedvenc könyveivel mindig magára zárja az ajtót. Elárulta, hogy időnként hangosan nevet a mulatságos részekben, és ilyenkor jobb szeret egyedül lenni. Szereti magát beleélni az olvasmányaiba, így amikor a *Téli berek* című Fekete István-regényt olvasta – júniusban – maga köré tekerte még a pokrócát is. Az a legjobb, ha ilyenkor nem zavarják. „Fejezetek közben” nem szokta elhagyni a kényelmes foteljét, inkább odakészít „némi ennivalót vagy teát”, de arra nagyon vigyáz, hogy „a könyv ne legyen pecsétés”.

Ha már itt tartottunk, és a tollal és papírral való olvasás is felmerült, rákérdeztem, hogy milyen értéket képvisel számukra a könyv.

Kinga elmondta, hogy neki a régi könyvei mind emlékekhez kapcsolódnak, ezért nagyon vigyázz rájuk. Olvasáskor leveszi a borítójukat, és gondosan félreteszi. Könyvjelzőt használ, még véletlenül se szeretné, ha a könyv lapjait valaki meggyűrné, „pláne, ha elszakítaná”. Márton beleegyezően bólintott, hozzátéve, hogy pár hónapja már csak ceruzával készít jegyzeteket, mert egy alkalommal a tinta összefogta azt a könyvet, amelybe a jegyzetpapírját beletette.

Viktor Verne-kötetei zárt üvegszekrényben állnak a polcon. Régi bőrkötéses kiadások, az 1950-es és 1960-as évekből. (Feltehetően inkább műbőr vagy valamilyen megtévesztésig arra hasonlító edíció lehet.) Egy ideig a szoba olyan helyén voltak, ahol sütötte őket a nap, és „sajnos kifakultak, ezért át kellett pakolni mindet”.

Péter, tekintettel arra, hogy utazási témájú könyveket olvas, nagyon vigyáz a lapokra, mert azok számos képet tartalmaznak, „abból pedig sok infót lehet nyerni”, azért értékesek számára többek között a nagy albumszerű kiadványok.

A következő kérdés a könyvtárba járás után érdeklődött. Péter és Viktor viszonylag ritka látogató ott, tekintettel arra, hogy sok könyvet a nagyszülöktől szoktak elkérni, és ezeket is kölcsönösen odaadják egymásnak. Előfordult már olyan eset is, amikor együtt látogatták meg valamelyikük nagyszüleit, és a hétvégét is ott töltötték a polc előtt, ezért nem igazán jut idejük a könyvtárra. A sportklubba is együtt járnak le, és a tanulás meg a házimunka mellett már kevés idejük marad másra.

Orsolya szülei foglalkozásukból adódóan gyűjtik a köteteket, de modernebb írásokért a lányuk rendszeres látogató a kerületi könyvtárban. Ő kölcsönözni szokott, a helyben olvasást nem kedveli, mert a „gyereksarokban mindig nagy a lárma”. Viszont ha egyszer lemegy, akkor több órát is böngészéssel szokott tölteni. Nem egyszer már egész fejezeteket olvasott el, hogy el tudja dönteni, érdemes-e kivennie a keze ügyébe került kötetet. Néha azonban sokat kell várnia, amíg mások visszahozzák a kölcsönzött könyveket, és ha azt, amit keresett, nem találta meg a polcon, hiába ment le egy rövid látogatásra.

Kinga sokat időz a könyvtárban a gyerekeknek szánt polcok előtt, és mindig ki tud választani valami újat. Beszélgetésünk előtt például *A bölcs hiánypótlót* (Békés Pál), és *A Mézga család*ot vitte haza olvasni. Leginkább a magyar szerzők által írt műveket kedveli, a külföldi ifjúsági irodalom nem igazán tartozik az érdeklődési körébe. Szerencséjére a könyvtári állomány ifjúsági művei nagyon gyorsan gyarapodnak, így újdonság minden alkalommal fellelhető a számára.

Márton is állandó tag a kerületi könyvtárban, sőt még az OSZK-ban is, mert ott mindenhez hozzájuthat, igaz csak helyben olvasásra. Ilyenkor – többnyire péntekenként – iskola után odamegy, és estig marad is a kikért könyvvel. Elmélyülten tud dolgozni az őt érdeklő témakörben, és bár válogat a fejezetek között, volt már olyan alkalom, hogy egyszerre három rövidebb könyvet is elolvasott.

A beszélgetés ezen pontján túléptük az időkeretet, amelyre ígéretet tettem, de még meg kellett tudakolnom, hogy van-e saját könyvgyűjteményük. Viktor a

Verne-regényeket a saját szobájában tartja, és a magáénak is vallja. Nagy ritkán a húga – aki tíz éves – elkér egyet-egyet. Ilyenkor Viktor mindig a lelkére köti, hogy vigyázzon rájuk, mert már régiek, és „csak lassan szabad lapozni őket”.

Péter maga veszi a turizmussal kapcsolatos köteteket, és a születés- vagy névnapjára is ilyen könyveket szokott választani. Szeretné, ha legalább ilyen módon minden földrészre eljutna. Kinga mostanában inkább könyvtárból visz haza újabb köteteket, de ezeket csak ő olvassa, ugyanúgy, ahogy gyerekkori kedvenceit, amelyek az ágya fölötti polcon sorakoznak. Orsolya szépirodalmi gyűjteménye a nappaliban van, mert a szülei is olvassák ezeket. (Édesapja és édesanyja irodalomtanár egy középiskolában.) Egyszer majd szeretne egy saját könyvtárat kialakítani a kedvenceiből, de jelenleg az ő szobája kicsi egy komolyabb gyűjteményhez.

Márton általában cserél a „haverokkal könyveket”, akiknek hasonló a szabadidős érdeklődésük. De a legnagyobb kedvenceinek az éjjeliszekrényen van a helyük. Ez azért van így, mert általában lefekvés előtt mindig belelapoz az egyikbe, és kijelöli a tartalomjegyzékből, hogy mit fog következőként elolvasni. Ha tehetné, akkor még sok hasonló könyvet választana ki magának a könyvesboltokból.

Reméljük sikerül, mert a beszélgetést még egyszer végigolvasva egyértelműen kirajzolódik a bibliofil ember értékrendje a könyvekkel kapcsolatban. Először is mint tárgyat, gondosan és féltve forgatják, őrzik. Ezek a fiatalok olvasás közben beleélik magukat a cselekménybe és kitöltik azokat a saját fantáziájukkal. Feltehetően komolyabb és valós érzéseket is átélnek közben, és szeretnek elmélyülni az aktuális kötetben. Ha nem regényről van szó, akkor az ismeretszerzés vágya vezérli őket. Az olvasottakról aktívan gondolkodnak, megbeszélik azokat, és szeretnék újra átélni időnként kedvenc regényhőseik kalandjait.

Ezek szerint a könyvet szerető emberek szemléletmódja az évek és évtizedek során nem változott jelentősen. A mai fiatal felnőttek hozzáállása az olvasáshoz hasonló, mint az idősebb generációé. A különbség talán csupán annyi, hogy a jelenlegi könyvmolyok kevesebben vannak.

A Duna összeköt – virtuális kiállítás

A múlt dokumentumainak segítségével a Dunához fűződő történelmi gyűjteményeket bemutató virtuális kiállítás nyílt az Europeana, az Osztrák Nemzeti Könyvtár és az Európai Nemzeti Könyvtárak Konferenciája (CENL) szervezésében. A kiállítás a Dunát határáként és összekötő kapocsként, a művészi vágyódás tereként és közlekedési útvonalként egyaránt bemutatja, de mindemellett természetesen szó esik a hozzá kapcsolódó katasztrófákról, a védelemre szoruló természeti területekről és a folyó nyújtotta szórakozási lehetőségekről is.

Látogasson el a virtuális kiállításra, melyben az Országos Széchényi Könyvtár dokumentumait is felfedezheti, és tudjon meg még többet a Duna varázslatos történetéről!

A kiállítás az alábbi linken érhető el:

<https://www.europeana.eu/en/exhibitions/the-danube-connecting-europe>.